

РАДИТИ ОНО ШТО ВОЛИШ, ВОЛЕТИ ТО ШТО РАДИШ

РАЗГОВОР СА ПРОФ. ДР ДЕСАНКОМ СТАМАТОВИЋ

УДК: 02:929 Стаматовић Д.(047.53)

Проф. др Десанка Стаматовић изузетна је појава у српском библиотекарству, науци и просвети. Деценије ентузијастичког рада, што научно, што стручног, што просветног сада су иза ње и ово је прилика за један поглед у ретровизор. Немогуће је набројати све разлоге због којих се наша у рубрици „*Persona grata*“ *Гласника Народне библиотеке Србије*: због трага који је оставила у библиотекарској струци, због пионирског рада у области значајних фондова, због педагошког, такође пионирског, рада на оснивању Катедре за библиотекарство и информатику, због разних послова које је обављала у нашој кући, Народној библиотеци Србије. Али, многи су се бавили овом нашом слатком и прашњавом библиотекарском струком, многи су били наши предавачи, испитивачи, професори, педагози. Оно што је вазда издвајало професорку Стаматовић, одмиља звану Деска, биле су срдачност и топлина, којима је, као добар кувар мирођијама, зачињавала све те наше послове и дане. Подршке и охрабрења никад довољно у ње-

ним настојањима да вас наведе на библиотекарство, да разреши дилеме, да развеје магле којима је почесто испуњена наша струка. Професорка Стаматовић као ретко ко уме да пружи разумевање и дâ подршку, да буде благонаклона и потапше по рамену, мајчински вас ушушка, али и те како зна и да аргументовано критикује, пошаље добранамеран прекор. Бити њен савременик – значи имати среће, бити њен студент – значи привилегију, а разговарати с њом – значи бити почаствован.

Професорка Десанка Стаматовић је, дакле, још једна добродошла, радо виђена особа у *Гласнику*. И не само у њему.

Десанка Стаматовић: Захваљујем Вам се на позиву да заједно припремимо интервју за рубрику „Persona grata“ у *Гласнику Народне библиотеке Србије*.

За мене је била велика привилегија што сам имала прилику да после одбрањене магистарске тезе добијем место у Народној библиотеци Србије, том националном храму књиге. Рад у Народној библиотеци био је изазов, јер сам пре тога, у периоду од 1962. до 1969. године, стекла одређена искуства у специјалној библиотеци Института за научно-техничку документацију и информације (ИНТДИ) у оквиру Војно-техничких института у Београду. Библиотека је била одлично уређена, добро снабдевена стручним литературом, пратила је савремене токове у свим техничким областима, али и у библиотекарству, документацији и научним информацијама, што ми је омогућило даље студије и усавршавање.

Мене је, морам признати, више привлачила јавна библиотека, мала или велика, коју сам упознала у детињству, стога сам с великом радошћу и очекивањима прихватила ново радно место у Народној библиотеци Србије (крајем 1969. године).

Овај свет сће уледали у граду у коме њроводише највећи део свој живоћа, али сће њај свет ујознавали у једном мањем месту, Свилајнцу, којем сће се увек враћали, а и данас њо чинише. Јесте ли заправо уојшше из њета ошшили? Шта Вас везује за њај друји завичај?

Десанка Стаматовић: Да, Београд је мој град који много волим, још откривам његову пребогату прошлост и историју, радујем се сваком напретку – новим зградама, мостовима, школама, улепшавању и модернизацији. У њему сам се родила 1934. године, ту сам учила гимназију, студирала и провела цели свој радни век. Ту сам проживела много лепих година, срећних, радосних, али и тужних и мање лепих – све што живот доноси.

Истина, ту љубав према Београду одувек сам подједнако делила са Свилајнцем, родним местом моје мајке, где сам, у великој породичној кући, код деке и баке, живела од своје треће-четврте године, где сам, у ствари, почела да упознајем свет око себе. Слобода коју сам имала у пространом дворишту, у великој шареној башти, међу цвећем и расцветалим воћем,

нудила ми је један нови, до тада непознати свет, који сам заувек сачувала у очима и сећању. За разлику од Београда, од малих неудобних станова, без дворишта, без баште и цвећа, Свилајнац ми је изгледао као најлепша слика.

Љубав, нежност и брига мојих деке, баке и тете, били су ми и остали велики, највећи поклон у детињству. Уз њих сам упознала прву књигу, незаменљивог друга, пријатеља, играчку, с којом сам, уз помоћ мога деке, уз Грима, Андерсена и чика Јову Змаја сваког дана учила и упознавала нешто ново. Понекад су ме водили у винограде и њиве, видела сам златна поља жита и непрегледне редове кукуруза, разно поврће, све што ниче на земљи; све што нисмо имали у нашој башти, или у Београду.

Ратне године, сви ужаси који су се догађали и препричавали свакодневно, полазак у школу, страхови, немаштина, препади разних војски, били су безазлени у односу на приче и слике из Београда, на бол и тугу који су постали саставни део живота наших старијих и родбине.

Моје упознавање Свилајнца, интересовање за све што сам слушала од деке и баке, приче њихових пријатеља и рођака, догађаји, људи – све је остало заувек у мом сећању и ја сам сада, последњих деветнаест година, покушала да бар део тих истинитих догађаја вратим, да их истражим, запишем и оставим за потомке.

После завршене основне школе, гимназију сам уписала у Београду. Али, ја нисам отишла из Свилајнца никада – већи део младости, све распусте и слободне дане и касније, за време студија, проводила сам у Свилајнцу – у мом завичају.

Следећи мисао Меше Селимовића сасвим сам сигурна да је Свилајнац мој завичај, моје „место под сунцем, али и обећана земља за човека који је у потрази за својим етосом и у настојању да нађе делић света у коме може достојно да живи, да ствара и да се доказује“.

Ваше образовање је, може се и тако рећи, југословенско. Гимназију и Филолошки факултет завршили сте у Београду, магистрирали сте на Свеучилишту у Загребу, а дисертацију одбранили на Филозофском факултету у Сарајеву. То су истовремено оновремени, али и највећи данашњи образовни центри кад је у питању библиотекарство. Можете ли да нам описате Ваше кретање у том шроулу?

Десанка Стаматовић: У праву сте. После основне школе и гимназије моје школовање и усавршавање завршила сам у три југословенске републике: Филолошки факултет Универзитета у Београду (1961), а даље, уз рад, магистарске студије на Природословно-математичком факултету Свеучилишта у Загребу (1969), односно докторске студије на Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву (1981). То није био мој избор – то је била једина могућност, будући да се прва Катедра за библиотекарство на Филолошком факултету у Београду угасила 1965. године.

У Центру за студиј библиотекарства, документацију и информационе науке при Природословно-математичком факултету у Загребу отворен је 1964/65. двогодишњи постдипломски студиј који је, осим предавања и седамнаест испита, предвиђао једно јавно предавање из научних домена магистарских студија, и један практични семинарски рад из области информационих наука. Центром је руководио проф. др Божо Тежак, познати члан међународних комисија и радних група за развој и примену документације и информационих наука у одређеним процесима у библиотекама.

Било је то време привредне реформе, није се могла добити никаква стипендија, па сам уз молбу за један месец неплаћеног одсуства годишње, добила одобрење од Института за научно-техничку документацију и информације како бих путовала у Загреб, присуствовала предавањима, понекад положила неки од испита и договорила се с професорима о будућем термину консултација и испита. Морам рећи да сам наишла на изузетно љубазан пријем, на разумевање и уступке у роковима, с обзиром на то да сам тада била једини постдипломац из Србије. И професори и колеге су ми излазили у сусрет и ја сам без много муке увек набављала сву потребну литературу и полагала прва, како бих стигла на поподневни воз.

Будући да сам радила у специјалној библиотеци, библиотеци Војно-техничких института у Београду, где су такорећи сви кадрови били инжењери и техничари, фондови углавном на страним језицима, библиотекари и документалисти имали су веома много посла с чисто техничком литературом, која је поред књига и часописа, претпостављала стандарде и патенте, стране и домаће, пројектну документацију и друге публикације потребне за војну привреду. Зато сам изабрала за магистарски рад *Патентне информације*, који сам одбранила 7. јуна 1969. године на Свеучилишту у Загребу и добила звање *магистра библиотекарства и документације* (Diploma br. 3166, 19. studenog 1969).

Тешкоће ових студија, путовања II класом ноћног воза, целодневног рада, полагања испита и понижавајуће потврде да сам заиста била на факултету, на предавању или на испиту, не желим ни да се сећам. Материјална страна студија, осим за курс 70.000 динара годишње, пут, храна, понекад преноћиште, није била занемарљива и ја то себи не бих могла да приуштим без изузетне подршке и разумевања мога супруга.

Завршетак постдипломских студија ми је донео велико задовољство, учврстио моје самопоуздање и навео ме на размишљање о даљем усавршавању. Међутим, промена радне организације, прелазак у Народну библиотеку Србије, која је те 1969. године већ била у пуном замаху за почетих реформи и припремама за селидбу у ново здање, моје намере за даљим студијама биле су одложене.

Неколико година после отварања нове зграде Народне библиотеке Србије, након неуспелог покушаја 1973. године да у Прагу, на Катедри за библиотекарство Карловог универзитета, пријавим докторску дисертацију,

стекли су се услови да ту своју намеру остварим у нашој земљи. Наиме, 1972. године формиран је Одсјек за општу књижевност, сценске умјетности и библиотекарство на Филозофском факултету у Сарајеву. На Одсјеку су, поред основне, четворогодишње наставе, организоване докторске студије 1974. године, што је за многе библиотечке раднике била једина прилика за даље усавршавање.

Када је Одсјек ојачао и попунио се одговарајућим кадром, 1984/85. године, почео је и двогодишњи курс за магистарске студије на којем сам као професор по позиву предавала компаративно библиотекарство и историју библиотека у школским годинама 1986/87. и 1987/88. После озбиљних истраживања релативно богате стране литературе о различитим облицима организовања књижног фонда, пре појаве првих јавних библиотека у Енглеској, Француској, Немачкој, наше малобројне библиотекарске литературе, пријавила сам у Сарајеву 1976. године тезу *Чишљалишта у Србији у XIX веку*. Ментор ми је била др Љубинка Башовић.

Након три године истраживања у Архиву Србије, у више завичајних одељења јавних библиотека, провера одређених фондова у државним архивима у нашој земљи и неких у иностранству, имала сам довољно грађе да завршим тезу 1980. и одбраним је 19. јуна 1981. године у Сарајеву.

Ова три универзитетска центра, сваки значајан за моје школовање и образовање, посебно Загреб и Сарајево у области библиотекарства, нису били моји једини учитељи на широком и бескрајном пољу библиотекарства као научне дисциплине. Многе развијене земље са богатим библиотекарским искуством, са већим материјалним улагањима у фондове и опрему, већ су журно корачале напред, настојећи да што пре дођу до најбољих решења за проток информација – од извора до корисника. У том циљу организовани су бројни семинари и симпозијуми који су наговештавали и прве резултате у области документационих и информационих наука, како се нови правац у почетку звао.

Као библиотекар у Институту за научно-техничку документацију и информације користила сам стипендије, симпозијуме и конференције у страним библиотекама и Институту за документацију Немачке академије наука ДР Немачке (Берлин 1963, 1965, 1967), које су ми помогле да рано упознам предности рачунарске технике и почетке њене примене у појединим библиотечким процесима.

И касније, као библиотекар Народне библиотеке Србије, добила сам тромесечну Хумболтову стипендију (СР Немачка, 1971), што ми је омогућило да у библиотекама Берлина, Лајпцига, Дрездена, Ерфурта, Халеа, Јене и Будишина упознам, не само велике, значајне библиотеке, већ и прве резултате примене рачунара у обради и позајмици и прве кораке у изради националне библиографије, односно пословима набавке и размене.

Поред студијских боравака у Москви (1971), учешћа на ИФЛА конференцији у Будимпешти 1972. године (са рефератом), тромесечној ДААД-овој

стипендији – Deutsche akademische Austauschdienst, 1973. у СР Немачкој (Бохум, Регенсбург, Минхен, Франкфурт, Берлин), ИФЛА конференцији у Ослу 1975. године (са рефератом) и једнонедељним боравцима у Прагу, Софији, Москви и Бечу – моје упознавање библиотекарства, пројеката и планова за његову будућност у више европских земаља, било је, чини ми се, заокружено. Не мислим да сам научила све, али сам била сигурна да наше библиотекарство не заостаје много у основним, главним задацима, али да смо материјално, кадровски, по опреми и разумевању надлежних министарстава и заједница – далеко од циља. Слично су мислиле и моје колегинице, њих двадесет и шест, јер смо свака на свом задатку прошле кроз савремену нову школу и поглед на свет библиотекарства у чијем су центру били програми модернизације и увођење нове информационе технологије, свуда, у свим процесима где је она могла да пружи брже и позданије податке.

Дакле, овај четврти вид мог образовања и усавршавања кроз праксу, припреме за модернизацију у неким радним процесима, били су за мене и све библиотекарке Народне библиотеке Србије значајна обука и подстрек за рад.

*Докторском дисертацијом стиуили сте на, у доброј мери, нејозна-
шо што – корене српских библиотеке, што јест српска читалишћа.
Њоме сте, а мало касније и књигом, осветлили један „лакунски“ гео
историје српских библиотеке којим се пре стога мало ко бавио. Како
сте на ову тему дошли и шта сте све морали да урадите како би-
сте тему савладали, које архиве да „прекојаше“, колике километре
да пређете?*

Десанка Стаматовић: Већ сам Вам поменула да сам покушала да пријавим докторску тезу на Карловом универзитету у Прагу 1973. године. За тај разговор на Катедри за библиотекарство и науку о информацијама припремала сам се врло озбиљно и у току истраживања стручне литературе о Јанку Шафарику, библиотекару Народне библиотеке у Београду, наишла сам на два-три чланка о читалиштима и сажети историјат у *Енциклопедији Југославије*, али је било очигледно да та тема није заокружена, нити да има података о јавним библиотекама. Изузев настојања Јанка Шафарика да се од дупликата Народне библиотеке отворе библиотеке у Крагујевцу и другде, јавне библиотеке, библиотеке и књижнице за народ остале су скрајнуте у српском друштву кроз цели XIX век.

Видим да сте детаљно ишчитали моју књигу *Читалишћа у Србији у XIX веку*, и то ме радује, јер нико осим Вас се није запитао колико је велики, захтеван и неизванан био рад на трагању за грађом, истраживању извора, страних и домаћих часописа и публикација, библиотека, библиографија чланака и страних и домаћих државних, покрајинских и окружних архива.

Након неуспелог покушаја да пријавим докторску тезу у Прагу (ја нисам била спремна да полажем неке претходне испите из политичке економије и марксизма), прилика ми се указала на Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву и, после обављене редовне процедуре, 1976. године прихваћена ми је теза *Читалишта у Србији у XIX веку*, тема која ме од првих чланака и првих докумената из 1973/74. године до данас не напушта. Она је постала део мене и ја сам сваког тренутка спремна да причам и читам о њој, и никада ми неће бити јасно какви су то били људи, ти услови, та снага, упорност и далековидост првих оснивача српских читалишта и читаоница. За своје време, за услове у којима су живели, за скромност у пуном и сваком смислу те речи – они су били дивови – то не треба да заборави ниједна јавна библиотека, која наставља њихову традицију. Па ипак, 2016. ниједна библиотека, ни Библиотекарско друштво Србије, ни Библиотека града Београда, ни јавне општинске библиотеке, које су засновале касније свој рад на искуствима претходних читалишта, нису обележиле те дане, осим неколико усамљених случајева. Ти заборави, то непоштовање труда претходних генерација не иде у прилог неговању традиције и штети очувању културне прошлости.

Чињеница је да су читалишта и читаонице у Србији остале доста дуго непознате, да је прошао скоро цео век од њиховог оснивања и деловања, тако да почетак истраживања није обећавао много. У скромној библиотечкој литератури, осим код Љубомира Дурковића и неколико чланака у *Библиошекару*, о читалиштима се није много знало.

Страни аутори су, додуше и они доста касно, писали више, њихова истраживања настанка и развоја читаоничког покрета у Европи и свету (изузев САД), његове улоге и значаја у области јавног библиотекарства, остављало нас је пре три, четири деценије, усамљеним у уверењу да су се читалишта и читаонице јавиле као институције самопомоћи, само као замена или претеча јавне библиотеке. Савремена истраживања и објављени резултати, потврђују, међутим, да је читаонички покрет по свом значају у историји библиотека и формирања читалачке публике, био значајан корак на путу самоорганизоване набавке књига и периодике, ради читања, уздизања и просвећивања. Појава читаоница/читалишта била је последица стварања новог друштвеног слоја, богатијих и образованих грађана, који су, у недостатку библиотека за народ, тражили излаз за задовољавање својих потреба за књигом, образовањем, информисањем. Та нарасла снага, ти учестали јавни захтеви, довели су у свим европским земљама, међу њима и у Србији, до оснивања друштава за читање, која су прерасла у читаонички покрет.

Истраживања обављена за докторску дисертацију *Читалишта у Србији у XIX веку* дала су једну комплексну, вишеслојну слику о овим приватним друштвима за читање која су, у недостатку библиотека за народ, вршила део функција јавних библиотека, без икакве помоћи државе.

У оквиру рада, који је по природи ствари морао да узме у обзир укупна политичка, друштвено-економска и културна збивања XIX века, добијени су врло интересантни и важни подаци и за друга изучавања. Истражена грађа из Архива Србије, Архива САНУ, Архива Матице српске, Архива Војводине, Босне и Херцеговине, Хрватске, Црне Горе, Дубровника, Земуна, Панчева, државних архива у Бечу и Грацу, као и фондова свих југословенских националних библиотека у земљи, те у Бечу, Прагу, Москви и Берлину, неколико јавних библиотека у Србији, као и савремене штампе и часописа тога времена – дали су обиље релевантних података. Истина, део грађе је делимично поновљен, и требало је доста времена за његово сређивање, систематизацију и обраду, како би била сачувана аутентичност читалишта, утицаји и узорци под којима су основана, услови у којима су радила, препреке и неразумевања на која су наилазила у борби за опстанак и задовољавање потреба својих чланова.

Поред досадашњих сазнања о постојању и деловању 95 читалишта (друго издање), шест официрских читаоница са касинама, десетине радничких, занатских, синдикалних читаоница и књижница, може се с правом говорити о читаоничком покрету у Србији, између 1845/46. па до краја XIX века. Њихови резултати остварени у образовним, политичким и посебно културним активностима, остају велики допринос српском библиотекарству.

А што питате о пређеним километрима, или боље речено о десетинама килограма књига, часописа, грађе – немам одговор. Знам да сам скоро три године провела у Архиву Србије, да су ми архивска грађа и колеге много помогли и да сам и код њих, као и у свим другим архивима и библиотекама доста научила и провела много, много напорних дана.

Један дужи период радили сте овде у Народној библиотеци Србије и то на више врло различитих позиција. Како сте, пре свега, дочекали? Је ли рад у националној библиотеци био изазов за Вас и јесте ли моли увек да изађете на крај с проблемима? Колико је рад у НБС био нека врста „школе“?

Десанка Стаматовић: Већ сам раније поменула шта ме је привукло да конкуришем за место библиотекара у Народној библиотеци Србије 1969. године. Примљена сам са осмогодишњим радним искуством, са звањем вишег библиотекара документалисте и, извините на нескромности, као први магистар библиотекарства и документације у Србији – и распоређена на двомесечни пробни рад у Одељењу за набавку. Хладан пријем и позорење једног броја колега су ме изненадили, али сам знала да морам бити стрпљива. Редовно сам обављала своје задатке, помно пратила све извештаје и припреме за израду програма развоја, договоре о неопхо-

дним променама, припреме за ревизију фондова. Надала сам се да ћу после пробног рада моћи да се укључим у стручне послове за које сам оспособљена. Тако је и било – од октобра 1969. године постала сам члан више радних група и тимова, била сам укључена у више пројеката, руководила сам многим пословима и колеге су схватиле да, иако сам члан Савеза комуниста, знам да радим стручне послове бар колико и они. А послова је било много, било је и ентузијаста, па се радило веома напорно, шест дана недељно – све суботе су биле радне.

Када данас мислим на те године, на све послове које су библиотекарски и све библиотечко особље обавили у годинама од 1969. до 1972, до пресељења у нову, данашњу зграду, до свечаног отварања 6. априла 1973. године, ни сама не могу да схватим како смо све то успели да завршимо. Цео колектив је био сложан, изузетно ангажован, сви су се трудили да дају све од себе. Многи страни и домаћи гости, посебно страни библиотечки стручњаци и зналци, били су врло изненађени и задовољни свим оним што је Народна библиотека Србије остварила, као и Међународним скупом Књига у развоју савременог друштва и приказаним филмом.

Морам признати да је реорганизација и модернизација неких послова у Библиотеци била за мене изазов – од увођења стандарда које сам раније већ савладала, преко стручног каталога, централизоване каталогизације, до припреме штампаног каталога књига Библиотеке. Познавање свих послова библиотечке делатности, укључујући организацију, кандидовало ме је крајем 1969. године за начелника Сектора за каталогизацију, што је подразумевало ауторску, предметну и стручну обраду и одржавање и редакцију свих каталога. И када водите тако велики и значајан сектор обраде, када пред вашим очима непрекидно пролазе нови наслови, када својим рукама додирујете стотине књига, онда осетите огромно задовољство не само што је то ваше национално благо, што ће у Библиотеци и кроз каталоге бити заштићено, већ што сте привилеговани да можете да радите ту међу књигама и са књигама. Зато данас сматрам да сам врло срећна особа јер сам целог живота радила оно што сам волела и волела оно што сам радила.

У току непуне две деценије рада у Народној библиотеци била сам, од 1974. до 1978. године, помоћник управника за стручна питања, и у те четири године упознала сам до детаља и сваки технички, правни, кадровски и административни проблем, укључујући и цивилну заштиту, јер смо као институција од националног значаја имали и додатне, мени раније стране прописе и обавезе. Тада, као помоћник управника схватила сам колико је одговоран, обиман, тежак, ризичан и разноврстан посао руководиоца једне тако велике установе, установе која ради као бескрајна трака преко које се региструје и осигурава заштита целокупног писаног стваралаштва нашег народа.

Разуме се, било је и неких тешких, непријатних, неразумљивих догађаја, неки су били људске грешке, други сукоб различитих интереса и мишљења, затим притисци сваке врсте против којих сте немоћни, али, ако хладне главе и без зле намере размотрите и утврдите чињенице, све се могло решити, све осим људске глупости и нереалних жеља и потеза, који су увек присутни.

Једна од Ваших омиљених тема су завичајни фондови. Под Вашим пером настале су и прве смернице за ову област библиотекарства. Могло би се рећи да су данас завичајни фондови изашли из моде. А некад им је даван велики значај, иакав да су се нашли и у закону који регулише библиотекарску стругу, што данас није случај. Јесте ли Ви одабрали фондове или они Вас? Како су изледали ти ионири-ски кораци у овој области, када се није могло који-ијест иехником радиши, нешто изнова традиши, од темеља па до крова? Како је могао да се деси иакав обрш у шреширању завичајних фондова од стране законодавца, те да се они из позиције у којој је фокус био на њима, преместе у заићак? Шта данас мислите о завичајним фондовима и њиховој будућности?

Десанка Статовић: Не разумем зашто се данас питање завичајних фондова поново поставља као проблем. Ако је јавна библиотека дужна да чува локални обавезни примерак и све писано благо настало од давнина на одређеном тлу, чији су писци рођени или су ту стварали, онда је јасно да завичајна збирка мора бити потпуна (колико то може) и ажурна са литературом и другим писаним или архивским материјалом, намењена за сва истраживања о месту, људима, околини, догађајима, стваралаштву локалне заједнице.

Иако сви завичајни фондови нису једнаки по величини, исти по садржају, богати по историјским збивањима, познати по истакнутим културним, политичким, просветним или војним личностима, они су, сваки за себе, и сви заједно, необично важни, јер представљају дислоцирани, локални део националног фонда Републике Србије и једину његову, истинску, природну, најпоузданију заштиту и евентуалну резерву за његову допуну. То је озбиљан задатак од националног значаја и треба га најозбиљније схватити.

Национална библиотека Србије, Библиотекарско друштво Србије и Заједница матичних библиотека не би смели да одлажу озбиљан рад на овом послу, будући да су све три институције у прошлих педесетак година веома ретко детаљно разговарале о овом проблему и проверавале испуњавање договора и упркос трагичног искуства из 1941. године. Ако већ *Закон о обавезном примеруку* наводи обавезу издавача или штампара о издвајању локалног обавезног примерка, то је довољан доказ да се обезбеди и тражи одговорност и даваоца и примаоца овабезног примерка. И то се мора спроводити.

Како сам два пута радила, односно допунила *Методско упућство за формирање и вођење завичајних фондова у оштинским народним библио-*

шекама (1982. и 2004. године), мислим да Народна библиотека Србије, Заједница матичних библиотека и Библиотекарско друштво Србије имају инструменте да овај проблем разматрају. Може се *Меџогско ујуџсџво* променити, допунити, осавременити – али нема одлагања, морају се применити законске мере. Не може се о овако значајном националном послу разговарати сваких десет или двадесет година. Неко мора и треба да одговара за цео тај српски пројекат који је исувише важан да би се одлагали незавршени послови или не откупила значајна завичајна дела која приватна лица понуде. Нема државе у свету, нема јавне библиотеке која овим фондовима новина, часописа, књига, есеја и другог штампаног материјала не поклања изузетну пажњу и велику бригу. Нећемо ваљда своје сопствене значајне књиге кад устреба скенирати у региону, или још негде даље.

Зар не постоји тело, комисија, одбор стручњака који би размотрио ову ситуацију, консултовао законодавца, издаваче и штампаре и трајно разрешио овај горући библиотечки проблем. Разуме се, крајње је време да се у завичајним фондовима примени савремена технологија, истовремено уз снимање стања и покушаја да се договори (или нареди) јединствени систем обраде, вођења каталога и картотека, будући да у библиотекама постоје приметне разлике и неуједначеност, што успорава коришћење. Наравно да све то кошта и да у елаборат који се спрема треба навести све елементе и довољна средства потребна за модерно вођење завичајних фондова.

Опстанак завичајних фондова апсолутно је сигуран, јер то су увек једини материјални сведоци прошлих времена, први записи, књиге, новине, часописи, мемоари, фотографије, плакати, признанице, лична документа, сведочанства – све што чини идентитет људи и заједнице у којој су живели и радили и живе и стварају данас.

Мислим да и данас мора веома озбиљно да се ради и што пре обезбеди сигурност, континуитет и будућност завичајних фондова. Дакле – мора се радити!

Иначе, не верујем да су завичајни фондови бирали мене – пре ће бити да сам се својом љубављу према свом завичају, према Свилајнцу, прошлости, личностима, вароши и околини, сама наметнула. И сада, после скоро две деценије, није нимало лако растати се. Није увек било лако, било је и лепо и тужно, али не жалим ни за чим – уживала сам и радовала се свакој новој завичајној књизи.

Од 1982. године сџе насџавник на Смеру за библиотекарсџво Филолошкој факултетеџа у Београду. И џо је један од џионирских џослова којима сџе се бавили – формирање нове катедре. Како се одвијао џај џроцес, из ове џерсијекџиве рекло би се – мукоџрџно? Јесџе ли наилазили на добар одзив оних који и нису баш најбоље разумели џџа џо у сџвари библиотекари све раде?

Десанка Стаматовић: Од почетка XIX века, од 1807. године, када је немачки научник и теоретичар Мартин Шретингер први употребио термин *библиошкарство* (Bibliotekswissenschaft), сматрајући под тим сва дотадашња знања, методе, усвојена правила и упутства за стручни рад са библиотечком грађом и управљање библиотекама – довољним за језгро научне мисли у овој области друштвеног рада, развија се и дограђује идеја о образовању и усавршавању библиотечких кадрова. У почетку недовољно дефинисано, са одређеним бројем и присталица и опонената, библиотекарство је уз знатан број уџбеника и приручника у разним земљама лагано крчило пут, обогаћујући теорију и пледирајући за увођење образовања од средњег до академског, што су многе земље споро прихватале.

Али постепеним, усамљеним и неконтинуираним увођењем библиотекарства у редовне студије на академском нивоу, пре свега у Немачкој (Гетинген, 1886), затим у Америци 1887. године у Њујорку (Колумбија универзитет), да би у првим деценијама XX века више градова Европе, Америке и Азије прихватиле студије библиотекарства, од којих су неке постале и признате ван својих земаља, одржавајући и осавремењујући своје наставне програме.

Прави развој библиотекарства као научне дисциплине почиње 40-их година XX века, после Другог светског рата. И поред жучних расправа библиотекарство је утемељено између 1950. и 1970. године, када је дошло до експанзије библиотекарства, библиотека, до потреба за образованим библиотечким кадром. Осим основних отварају се и постдипломске и докторске студије, прво у САД, а затим и у Европи.

У тим преломним годинама и Србија, тј. Филолошки факултет Универзитета у Београду оснива 1963. године прву Катедру за библиотекарство, захваљујући далековидом, упорном и мудрому декану проф. др Радовану Лалићу. Дакле, од 1963/64. године библиотекарство се изучава на Универзитету у Београду и нико није довео у питање да ли је библиотекарство наука или није. Осниване и у доба фараона, библиотеке, архивске или музејске збирке чини се да су имале довољно знања и искуства да опстану, да сачувају стечена знања и предају их потоњим генерацијама, ма из којих земаља и континената долазили. Зашто би египтологија имала више права од библиотекарства да буде научна дисциплина, када и библиотекарство има своје теоријско утемељење, проверене и применљиве методе, своју историју и довољно доказа да много тога не би функционисало без комплетних класичних и рачунарских каталога, библиографија, анотација, резимеа.

Не мислим да је библиотекарство потцењено, али јесте мало скрајнуто јер моћне и разноврсне информационе технологије понекад забораве из чијег су крила настале, чија су накупљена знања, искуства и умећа користиле за свој настајак, развој и владавину информацијама, најчешће преузетих из књига и других папирних носилаца. Време књиге, часописа и новина још није

прошло и зато мислим да и информационе технологије и књиге морају још дуго да развијају однос „и–и“ (и једни и други), никако агресивно „или–или“.

Из разних, недовољно познатих разлога, прва Катедра за библиотекарство, после 1965. године, више није постојала. На њој је од 56 редовних и 14 ванредних студената, до 1966/67. године дипломирало 19 библиотекара, али је тај број касније нешто повећан.

Друштво библиотекара Србије стално је инсистирало на решавању образовања библиотекара на академском нивоу, али се дуго све завршавало са Средњом библиотекарском школом у Београду. И у другим републичким центрима било је покушаја да се овај проблем реши, али нигде, осим у Загребу (постдипломске студије од 1974) и Сарајеву (Филозофски факултет, четворогодишње и докторске студије од 1972) није било решено. Координације између ових република, односно академских центара и друштава библиотекара није било све до оснивања Смера за библиотекарство на Филолошком факултету у Београду.

Мада су на скупштинама Савеза друштава библиотекара Југославије и скупштинама свих републичких друштава усвојени уједначени захтеви у погледу високошколског образовања библиотекара, имајући у виду развој технологија и њихову скору примену у библиотечким процесима – ништа се није могло учинити упркос препорукама Ифле и донетих међународних стандарда.

Али времена су се мењала и чини се да су неки професори Филолошког факултета на челу са деканом проф. др Миодрагом Сибиновићем покренули идеју да се у оквиру реформе високошколских програма 1978. године уведе смер за школовање библиотекара на академском нивоу. Заслугом проф. др Миодрага Поповића, проф. др Миодрага Сибиновића и проф. др Љубице Ђорђевић, и уз разумевање Наставно-научног већа и Савета Филолошког факултета, отворен је Смер за библиотекарство 1980/81. школске године. Интересовање је било велико и ми смо, знајући профил кадрова у јавним народним библиотекама Србије, почели да размишљамо о отварању катедре која би ипак омогућила виши ниво знања, модернији, шири теоријски и методолошки приступ, али и праксу у библиотекама, као саставни део практичне обуке и примене знања.

Укидањем смерова на Филолошком факултету у оквиру нове реформе високог школства 1988/89. наш Смер за библиотекарство дошао би у незавидну ситуацију да нисмо имали већ добар део припремљеног материјала за четворогодишње студије. Уз сагласност декана проф. др Никше Стипчевића и драгоцену помоћ академика Мирослава Пантића израдили смо *Предлог о четворогодишњим студијама и оснивању Групе за библиотекарство и информатику* који је усвојен 26. априла 1989. године на XVI седници Наставно-научног већа. Савет Факултета је 11. маја 1989. именовоа Комисију за израду елабората, а декан је формирао Радну групу за израду

наставног плана и програма Катедре за библиотекарство и информатику. И у комисији и у радној групи са нашег смера биле смо само Александра Вранеш и ја, тако да смо имале много обавеза и посла у припреми материјала за чланове оба поменута тела, за разговоре са представницима струке – библиотекарима наших највећих библиотека и Друштва библиотекара Србије, у усклађивању и каналисању мишљења, жеље, потребе и захтеве струке, која је већ прихватала међународне стандарде и препоруке.

Захваљујући помоћи Комисије и Радне групе, подршци проф. др Никше Стипчевића, проф. др Слободана Грубачића, проф. др Дарка Танасковића и изузетном залагању академика Мирослава Пантића, елаборат о оснивању Катедре за библиотекарство и информатику, наставни план и програм, прихваћени су и потврђени од стране Статутарне комисије и Наставно-научног већа. Сав тај материјал потврдило је и Наставно-научно веће Универзитета у Београду 10. септембра 1990. године, чиме је практично основана Катедра за библиотекарство и информатику, која је, чини се, оправдала наш труд, све препреке које смо морали да пребродимо и да са академском заједницом успоставимо врло добре односе.

Наша Катедра за библиотекарство и информатику постала је 2000. године матична за цео Универзитет у Београду, што је објављено у *Службеном гласнику* бр. 30, од 2. августа 2000. године.

Ваш сјајан времена студенцима никада није био арогантан, тошово бих рекао да је био мајчински, некако сје их више доживљавали као колеге, сараднике, пријатеље. Како сје усјевали увек у шеме да нађеште разумевања за сваки студенциски изговор, молбу? Да даше сваком од њих одговарајући савеш, предлош теме за дипломски, магистарски или докторски рад? И, коначно, иако знам да сје у коншакцију с мношм од Ваших бивших студенца, да ли Вам недосјају?

Десанка Стаматовић: Као што сам радно место у Народној библиотеци Србије сматрала привилегијом, радила са много елана и воље, тако сам и место професора на Филолошком факултету доживљавала као велику част и сваки мој улазак у ту зграду и данас у мени буди најискренију захвалност што сам била члан те академске установе. Зато сам се трудила да и моје понашање, мој однос према колегама, према студентима и свима на факултету буде примерен угледу и значају те установе.

А што се тиче студената, они су били дивни млади људи, весели, раздрагани, слободни, бучни, већином незрели, и нису били свесни да су ступили на прву степеницу озбиљног живота који их неће миловати. Задовољна што су изабрали Катедру за библиотекарство, желела сам да им узвратим сваком врстом помоћи, разумевањем, саветом, понекад примедбом, у уверењу да лепа реч и помоћ у правом тренутку има јачи утицај од сваке врсте прекора.

Било је и врло преких студената, безобзирних, незадовољних, али када смо се сретали на испитима, од њих сам очекивала знање, а не извињења, нисам желела да их због исхитреног непријатног геста, кажњавам оценама или удаљавањем са испита. Заиста сам увек била спремна да помогнем, да прочитам неки рад, да укажем на грешке, да саслушам шта их тишти. Најтеже је било за време бомбардовања, јер сам са сваким звуком сирене у току испита стрепела за њихове животе. Имала сам стрпљења да њихове специјалистичке, магистарске и докторске радове читам веома пажљиво, исправљала, враћала, понекад и два пута, љута што нису све истражили и поправили; али сам сваки пут и јавно и у себи бранила све тезе и као ментор и као члан, онако како то и треба да буде.

И када данас погледам списак студената за чије сам радове била ментор или члан у периоду од 1986/87. до 2004. године, онда је то велики број, велики рад и много времена проведено над њиховим тезама. Било их је укупно 38; од тога шест специјалистичких радова, 18 магистарских и 14 докторских теза. Наши кандидати долазили су углавном из Србије, али било их је и из иностранства: по један из Швајцарске, Шпаније, Либије, Македоније, Босне и Херцеговине и по два из Црне Горе, Републике Српске и Хрватске. И сви су били добродошли, свима смо помагали колико смо могли и колико су тражили – они су заиста били наши студенти и ми смо се поносили њима.

Са многим студентима, колегицима и по неким колегом и данас сам у контакту, са неким у врло блиском. Радимо заједно на пројектима, саветујемо се, рецензирам њихове радове, прихватам њихове примедбе. Факултет нас је зближио и чини се да су те везе нераскидиве, упркос великој разлици у годинама и погледима на свет, на збивања око нас.

Добитник сѐе неколико важних награда и признања, међу њим, када сам ономад (а томе има неколико година) покушао да Вас, заједно с неколико колега, договорим да прихватише кандидатуру за једну данашњу веома цењену награду, одбили сѐе. Зашто?

Десанка Стаматовић: Никада нисам размишљала о наградама, захвалницама, одликовањима. Знала сам да је то признање за неки добро урађен посао, за неко уметничко дело, техничку иновацију, за хуман гест.

Прву награду – књигу, добила сам на крају првог разреда основне школе и то се понављало закључно с малом матуrom. Радовала сам се свакој књизи, али ми је био посебно драг понос мојих родитеља. Касније није било награда, хвалили су нас на разним радним акцијама и буран аплауз и загрљаји били су најлепше честитке. Некада награде збуњују, и мени се чини да увек има бољих, већих и лепших радова и заслуга.

Као библиотекар у ИНТДИ-у била сам за један 22. децембар, Дан армије, похваљена као добар радник. У Народној библиотеци Србије, после

свечаног отварања новог здања добила сам 1973. године Орден заслуга за народ са сребрном звездом.

Годишњу награду Народне библиотеке Србије за најбољу стручну књигу у 1984. години „Људмила Михаиловић“ добила је моја објављена дисертација *Чишалишћа у Србији у XIX веку*. Та награда ми је много значила, али сам била непријатно изненађена да је библиотека није промовисала, пре свега као своје издање, и друго, да ниједна рецензија о овој књизи није објављена у Србији. Неколико домаћих и страних часописа (Ријека, Сарајево, Приштина, Цетиње), *Библиотекословље* и *Библиографија за рубжом* (Москва) и *Mitteilungsblatt* (Bonn) указали су на допринос књиге светској историји библиотека. Исто је прошло и друго допуњено издање *Чишалишћа у Србији у XIX веку*, Панчево, 2011, изузев што је овог пута поред Панчева, Кладова, Неготина и Руме и Дом културе Студентски град одржао промоцију.

Сурепову награду која је додељивана сваке године под покровитељством Народне библиотеке Србије, Друштва библиотекара Србије и Заједнице матичних библиотека добила сам 1991. године.

Више плакета, повеља јавних библиотека Пожаревца, Новог Сада, Свилајнца, Деспотовца, Жабара за сарадњу и промоције њихових издања причињавале су ми задовољство и радост.

Обрадовала ме је посебно свеска 3–4 *Библиотекара* за 2007. годину: „Зборник радова у част проф. др Десанке Стаматовић“ који су ми посветили Библиотекарско друштво Србије и мојих 36 колега. Та врста пажње, сећања и трајања се не заборавља и буди снажне емоције на све заједнички урађено.

Али две најсвежије и мени врло драге награде јесу *Повеља захвалности Филолошкој факултету Универзитета у Београду за изузетну сарадњу и подршку у развијању студија језика, књижевности, културе и библиотекарства* поводом 55. годишњице високошколске наставе библиотекарства (2017), која се поклопила са мојом 55-том годишњицом рада. И друга, још дража и ближа, *Плакета Чишалишћа* за изузетан допринос изучавању историје библиотекарства, коју су ми 2017. године доделили град Панчево, Градска библиотека Панчево и научни часопис *Чишалишће*.

Сви моји студенти, сви специјализанти, магистри и доктори наука јесу моја велика награда која ме чини поносном и срећном.

За један људски живот, за педесетпет година рада у служби књиге, писане речи и библиотеке, награђена сам веома много и захвалност упућујем свима.

Из једног ранијег интервјуа може се сазнати да је Ваша пасажа колекционарство, минијатурних књига и екслибриса. Нимало не чуди тако нешто јер је једна од кључних речи Ваше живога свакако књига, али како је дошло до такве склоности, можете ли украјинко да представите те Ваше колекције?

Десанка Стаматовић: Увек су ме привлачиле књиге: мале и велике, дечје, сликовнице, сабрана дела, енциклопедије – једном речју све. Али сам имала и посебан однос према минијатурним књигама којима ме је „заразио“ Оган Степанович Чубарјан, заменик директора Лењинове библиотеке у Москви, који је био познати колекционар ових минијатура. Крајем 1969. године, за време студијског боравка у Лењиновој библиотеци, имала сам прилику и част да видим део његове вредне збирке која је имала на стотине примерака.

Од те године до бомбардовања Београда 1999. године ја сам куповала минијатурне књиге, а и наручивала од нашег познатог графичара Кароља Андрушка из Сенте, који ми је, уз свој комплет, послао на поклон мој екслибрис, онакав како ме је он замислио на основу наше преписке. Забринута за ово моје минијатурно књижно благо, куповано и понегде у свету, ја сам највећи део тих примерака поклонила Ресавској библиотеци у Свилајнцу, која га је већ представила у једној „Ноћи музеја“.

За време свечаног отварања нове зграде Народне библиотеке Србије, 6. априла 1973. године, ја сам за поклон Огану Степановичу Чубарјану наручила код Кароља Андрушка све књиге из његове радионице, што је Чубарјану причинило велико задовољство, а и изненађење да се и код нас у то време неко бавио овим захтевним графичким послом.

Сакупљала сам и екслибрисе који представљају врло интересантну и симпатичну могућност заштите властитих књига, уместо потписа или неких разливених печата.

Али, данас се и књигом људи мање баве, па им и овај књижни знак не би био привлачан онако како је био мени пре четрдесетак година када сам га упознала.

Од најранијег детињства књига је за мене била чудо. С годинама то уверење је расло и ја сам на књигу гледала као на прво и последње велико чудо које је загрило читав свет, све људе и континенте, преплавило мора и океане, небо и планете; чудо, које још увек нису успели да надвладају, потисну и искључе много јачи, снажнији, софистицирани многобројни медији.

Од прве дечје књиге, од школских књига, до првог радног дана у библиотеци, рад са књигом, живот међу књигама, сматрала сам привилегијом. Оне су биле и данас су мој велики изазов и љубав; обогатиле су и оплемениле мој живот, отвориле свет, људе, догађаје пред мојим очима, промениле су ме и, чини ми се и данас ме мењају. То задовољство, ту радост и благодат да целог живота, од прве књиге до краја радног века – радите оно што волите и волите то што радите – јесте велика привилегија, права срећа која ме дубоко прожима и даје ми снагу.

Разговор водио Дејан Вукићевић